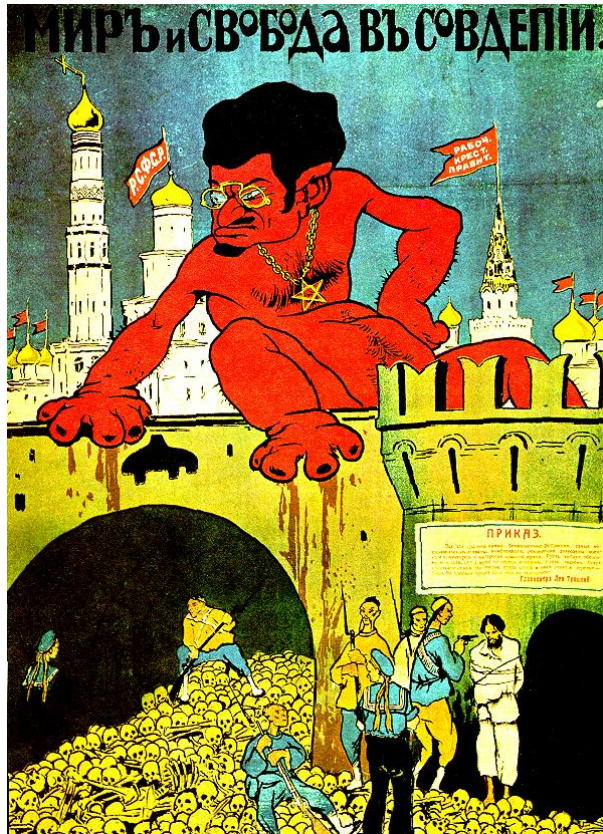

Bokanmälan publicerad i *Aftonbladet Kultur* 7/6 2011

Håkan Blomqvist

Trotskyj – trots allt

Pierre Broué, *Trotskyj. En biografi*, Övers Björn Erik Rosin, Carlssons, 2011

Klassisk antisemitisk/rasistisk affisch på Trotskyj från inbördeskriget 1919.

Håkan Blomqvist läser en tegelsten om den evige revolutionären

Plötsligt dimper han bara ner med smällen hos en tusensidig tegelsten rakt genom rutan till vårt nya årtusende. Leo Trotskyj, den evige revolutionären, landsförvisad, jagad och mördad – utan att någonsin riktigt ha stampats ut.

För många i min egen vänstergeneration var han ett andningshål i ett 1970-tal med maoism och betongsossar, Brezjnev och Nixon. ”De objektiva förutsättningarna för den proletära revolutionen är inte bara mogna – de har till och med börjat ruttna!” ”Inga nya värden kan skapas där fria och motstridiga idéer är omöjliga.” De flammande blossen mot både kapitalism och stalinism sprakade ännu flera årtionden efter hans död.

I den officiella sovjetiska och kommunistiska historieskrivningen var Trotskyj avfällingen, förrädaren, fascistagenten – för att mot Sovjetunionens slut bli till en fotnot, en bifigur som aldrig återupprättades. Alltmedan Stalin numera tycks göra comeback hos storrysk nationalism.

För den ryska motrevolutionen när det begav sig var Trotskyj inkarnationen av ondskan, Lenins blodtörstige bödel, ”en jude på Romanovs tron” – än i dag tecknad som spindeln i den judiska världskomplottens nät, på antisemitiska hemsidor.

I dagens dominerande liberala och konservativa historieskrivning är Trotskij förpassad dit han säkert helst ville vara – ”Lenins medbrottsling” och arkitekten bakom Oktoberrevolutionen 1917, eller ”bolsjevikkuppen” som dagens mer prosaiska terminologi föredrar.

En alternativ ledtråd till Trotskij – eller snarare en formidabel gobeläng – har i dagarna matats ut från Carlssons förlag. Det är den framlidne franske historikern Pierre Broués imponerande *Trotskij – en biografi* som över 992 sidor låter oss följa den judiske pojken Leo Davidovitj Bronstein från föräldrahemmet utanför Cherson i Ukraina ut i 1890-talets revolutionära ryska värld, till deportationer i Sibirien, in i arbetarrörelsens strider mellan bolsjeviker och mensjeviker fram till revolutionen och bolsjevismens seger 1917.

Men också ner i de sovjetiska fraktionsstridernas 1920-tal, Stalins utrensningar, den nya kringflackande exilen på 1930-talet efter att ha kastats ut från Sovjetryssland fram till mötet med mördarens ishicka en augustidag 1940.

Att Trotskij skulle undkomma Stalins terror var förstas otänkbart – och han visste det själv. När Stalin och Hitler ingått sin pakt och världen var på väg in i världskrig nr 2 var de praktiskt taget alla borta, Oktobers bolsjeviker, Lenins medkämpare. Dömda i 1930-talets skådeprocesser, arkebuserade som ”galna hundar”, nedskyfflade i Kolymas och Vorkutas massgravar.

Av de 1 966 kommunistiska delegaterna vid partikongressen 1934, påminner Broué, hade fyra år senare 1 108 arresterats, de flesta för att möta döden. I klappjakten på oppositionella 1936–38 sköts bortåt 700 000 ”trotskister” och andra.

Och mordvägen svepte över Trotskijns medarbetare i den fjärde international av nya revolutionära partier världen över som han försökte bygga upp under 1930-talet. Av Trotskijns egen familj återstod sommaren 1940 i stort sett bara han själv och hustrun Natalja Sedova – deportationer, sjukdom, självmord och avrättning hade raderat ut barnen, svågrar och släktingar.

För vad?

Den forne skaparen av Röda armén hade bombarderat de nya makthavarna i Kreml med kritik mot Stalintidens byråkratiska despotism och storryska nationalism, privilegievälde och personkult. Han såg arbetarstatens enda framtid i återupprättad sovjetdemokrati med legalisering av partier, val underifrån och öppen debatt i arbetar-, soldat- och bonderåden.

Mot den sovjetiska ”likgiltighetens gråa märke” präglad av förtryck och kommentering ställde han vetenskapens och kulturens fria skapande. Han manade förgäves arbetarrörelsen till gemensam front mot nazismen och gick till storms mot hemlig diplomati och stormaktsimperialism. Stalin och Hitler såg han som symmetriska fenomen sprungna ur olika sociala system – men försvaret av den ”första arbetarstaten” övergav han aldrig.

Trotskij hade under rykande inbördeskrig 1918–21, visar Broué skoningslöst, understött eller själv lagt fram, nära nog vartenda beslut som cementerade bolsjevikerens maktmonopol och repression. Och till och med hindrats av partiet och Lenin från att fullfölja sin ”militärkommunism” till dess yttersta konsekvenser med förstataligade fackföreningar och arbetsarméer. Därmed hade han själv serverat många av nycklarna för Stalins gruppering när denna med växande brutalitet tog över. Och det

är lika lätt nu som då att tänka på sten i glashus när Trotskijs kritik mot den byråkratiska diktaturen tilltog.

Men för Trotskij var krig och fred åtskilda tillstånd. Och i botten på alla utvecklingar mot ökade politiska rättigheter, jämlikhet och mänsklig frihet låg historiskt revolutioner, krig, uppror och social kamp – från den engelska, amerikanska och franska revolutionen till den europeiska i kölvattnet av första världskriget. Kriget hade sina barbariska metoder – freden krävde andra.

Angår den historien oss i dag?

När historikerna och samtiden helst ser den sovjetiska och kommunistiska erfarenheten som en blindtarm dömd från begynnelsen att skrupna och dö bort. Ja, döden kom tidigt till Trotskij eftersom han kämpade för ”en sak som var mer destruktiv än han någonsin hade kunnat föreställa sig”, sammanfattar Robert Service i *Trotsky*, den andra biografen över Trotskij som publicerats på senare år.

Men i vår tid, när den globaliserade marknadskapitalismen skälver under finanskriser och massarbetslöshet, och Tahrirrevolutioner sveper bort diktaturer och korrupta system, vecklar ännu en gång revolutionens aktualitet och samhällsalternativens frågor ut sig i hela sin bredd. Då jagar plötsligt Trotskij åter fram i sitt pansartåg mot vitgardister, kontrarevolutioner och byråkratisk urartning – eller ser Natalja öppna fönstren i tillflyktsorten Coyoacán när bara månader återstod av livet:

”Jag kan se den vackra, gröna gräsmattan nedanför muren och den klara blåa himlen ovanför och solljus överallt. Livet är underbart. Må de framtida generationerna rensa det från all ondska, allt förtryck och allt våld, och njuta av dess rikedom.”

Håkan Blomqvist, historiker